

Κυριώκος Μάτσης: Ο άνθρωπος και
ο ήρωας.

Ν. Σ. Σπανός

Έγεννήθην εἰς τὸ Παλαιχώρι (Μόρφον) τῆς Κίτης
τῆν 2αν Μαΐου 1926 ἐκ γονέων ἀσχολου-
μένων καὶ ἀποζώντων σχεδὸν ἀποκλειστικῶς
ἐκ τῆς γεωργίας καὶ δὴ τῆς ἀμπελοποιίας,
ραχανοκομίας καὶ δένδροκομίας. [...]

Ἐζησα μέχρι τῶν 13ου ἔτους τῆς ἡλικίας
μου τῆσιον τῶν γονέων μου παρακολουθῶν
τὰ μαθήματα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ
βοηθῶν ταυτοχρόνως αὐτοῖς εἰς διαφόρους
γεωργικὰς ἐργασίας τῆς δυναμικότητός μου
ὡς λ.χ. ποτίσματα, θόσκωσιν αἰγῶν, σπυλο-
γὴν καρπῶν κλπ.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1939 ἐνεγράφημ ἐἰς
τὸ Γυμνάσιον Ἀμφοχώστου καὶ τῇ ἐποκει-
στικῇ συνδρομῇ τοῦ ἐκ πατρὸς θείου μου
κ. Ψωδῆρον Κ. Μάτση [...]. Ἐπεράτωσα τὰς
σπουδὰς μου Μέσης Παιδείας μαρὰ τὸν Ἰούνιον
τοῦ 1945. [...]

Ἀκολούθως ἠεράσθην ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ
τρῆς μῆνας ... ὡς ὑπάλληλος ... εἰς
Ἀμφοχώστον. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο

ἀνεμίχθην ἐνεργῶς εἰς τὴν ἑθνικοκοινωνικὴν
ζωὴν τῆς πόλεως ταύτης....

Τὸ ἔτος 1946 τυχὴν ἡγορευθείσης τῆς
Κυπριακῆς Ἀγροτικῆς Ἑταιρείας, μετέβην
εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐγγράφισα τὴν
31ην Δεκεμβρίου 1946 εἰς τὴν Γεωπονο-
δατολογικὴν Σχολὴν (Τμήμα Γεωπονίας)
τοῦ ἐκεῖσε Πανεπιστημίου ἠξιώθην τῆς
ἀπονομῆς τοῦ πτυχίου Γεωπονίας τὴν
21ην Ἰουλίου 1952. Καθ' ὁδὸν τὴν διάρ-
κειαν τῆς εἰς Ἑλλάδα παραμονῆς μου, ἤγισ-
συνέπεσε μὲ τὰς ζοφερωτέρας ἡμέρας τοῦ
συμφορητοπολέμου, δὲν παρέμεινα ἀπαθὴς
θεατὴς τοῦ διεξαγομένου παρα τοῦ κομ-
μουνισμοῦ ἀγῶνος....

Ἐπανακάμψας εἰς Κύπρον τοῦ Ἰουλίου
τοῦ 1952 ἀνέλαβα τὴν τεχνικὴν διεύθυν-
σιν τοῦ Ἀγροκτήματος τῆς Κυπριακῆς
Ἀγροτικῆς Ἑταιρείας Κοινοῦ Ἀμεφοχώστου,
τὴν ὁποίαν διατηρῶ μέχρι σήμερον....

Ἐρχόμενος εἰς ἑσπέρην με τοὺς χωρικοὺς
τῶν πέριξ τοῦ Ἀγροκτήματος κοινοτήτων,
δὲν παραλείπω ἀπὸ τοῦ νὰ δίδω εἰς
αὐτοὺς

πάσαν οδηγίαν διὰ τὰ γεωργικά προ-
βλήματα πόν τούς ἀπασχοδῶν.

Ἐπί πλέον, ἔπειδή τὸ χωρίον μου εἶναι
καθυστερημένη δασοκομική περιοχή χηρῶν-
σα μεγάλης αναπτύξεως, καταβάλλω κάθε
προσπάθειαν διὰ τὴν πρόοδόν του πρὸς
τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. . . .

Ἐν Κουκλίοις (Αἰμωχῶστον)
τῆ 10ῃ Σεπτεμβρίου 1954

Ὁ γράψας
Μάτθαιος Κυριάκος.

Σ' αυτές τις λίγες παραγράφους και σε μερικές άλλες ακόμη συνοψίζω τη ζωή και τη δράση του ο Κυριάκος Μάτσος το 1954, όταν με αίτησή του προς το Ίδρυμα Κοινωνικών Υποτροφιών Ελλάδος ζητούσε να συμμετάσχει στον διαγωνισμό για μετεκπαίδευση Κυπρίου γεωπόνου στο εξωτερικό. Στο αυτοβιογραφικό ανέκδοτηγράμμα περιέχονται ελάχιστες πληροφορίες για την πλούσια δράση, τον πηθηθωρικό χαρακτήρα, την τεχνική ευρηματικότητα, τους οργανωτικούς και τον πνευματικό κόπο του ηρώα του δικήμου.

Στην αποκρινή ομιλία μνήμης και τιμής προς τον Κυριάκο Μάτσος θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε μια κατά το δυνατό ευρύτερη και βαθύτερη διαγραφή της προσωπικότητος του χρησιμοποιώντας κυρίως γραπτά κείμενά του και άλλες μαρτυρίες για τη ζωή και τη δράση του.

Ο Κυριάκος Μάτσος παρουσιάζεται
 ήδη από τα μαθητικά του χρόνια μια
 πηθωρική προσωπικότητα. Είναι γεμάτος
 από ζωτικότητα και δραστηριότητα,
 έχει ξύπνια συνείδηση, προβληματίζεται
 διαρκώς, στοχάζεται ασταμάτητα, ανα-
 ζητεί, διερευνά, εργάζεται, θέλει να
 δημιουργήσει και να προσφέρει. Όλον
 αυτό τον πλούσιο ψυχικό κόσμο τον
 εκφράζει στην καθημερινή ζωή και
 δράση του, αλλά περισσότερο τον εκφράζει
 μέσα στα κείμενά του, που εκτείνονται
 σε πολλές εκατοντάδες σελίδες. Ανάμεσα
 στο 1944 και το 1946 κρατά τακτικά
μαθητικό ημερολόγιο των δύο τελευταίων
 χρόνων του στο Γυμνάσιο. Από το
 1946 μέχρι και το 1952 κρατά
φοιτητικό ημερολόγιο. Αλλά και σε
παντός είδους χαρτί γράφει σκέψεις
 και στοχασμούς του, εκφράζει τις
 συγκινήσεις και τα συναισθήματά του.
 Άλλοτε γράφει διηγήματα, παιδικά
 δραματάκια, φιλοσοφικούς στοχασμούς
 και αποφθέγματα. Αποδογραφεί

σε περιοδικά και εφημερίδες, εκφωνεί λό-
γους... Όταν τον ερχονται αιδώματα
σε σκέψεις, αρπάζει ένα πρόχειρο
φύλλο χαρτί και παραγράφει με
γράμματα καθαρά και χέρι σταθερό
σε σκέψεις του. Συνήθως βάζει ημε-
ρομηνία και υπογραφή στο τέλος
του κειμένου.

Μέσα σ' αυτά τα νεανικά κείμενα
καταγράφει τη προσφορά από τη θρη-
σκευτική και φιλιππητική του ζωή και
δράση, κάνει αναφορές στα πολιτι-
κά πράγματα της Κίπρου, της Ελλά-
δος και του κόσμου, αλλά περι-
σότερο εκφράζει τους δικούς του προ-
βληματισμούς. Σ' όλα αυτά τα κείμενα
αντιλαμβάνεται μανείς την ανάγκη
για έκφραση μιας πλούσιας προσω-
πικότητας, που την χαρακτηρίζει
δυναμισμός και ευαισθησία, που
αγωνίζεται να οργανώσει τον ψυχικό
και πνευματικό της κόσμο, να βρει
ρόλημα στη ζωή και να πραγματοποιήσει
τους οραματισμούς και τα όνειρά της.

Περισσότερο σ' αυτή την ομιλία θα
μας απασχολήσουν αυτά τα νεανικά
κείμενα, γιατί μέσα σ' αυτά απο-
καλύπτεται ο άνθρωπος Κυριάκος
Μάζος και γιατί μέσα απ'
αυτά μπορούμε να εξηγήσουμε και
να κατανοήσουμε τον ήρωα, να
αντιληφθούμε σωστά το νόημα της
εσχάτης πράξης του στο Δίκωμο
στις 19 Νοεμβρίου του 1958.

BIBLIOTHEKE PANEPISTHMIΟΥ ΚΥΠΡΟΥ - ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΑΖΟΥ

Ο Κυριάκος Μάτσος παρουσιάζεται από τα μαθητικά του χρόνια με μια ξεχωριστή ευαισθησία. Η ψυχή και η καρδιά του μπορούν να δέχονται παντός είδους μηνύματα από την γύρω του πραγματικότητα. Αυτά τα μηνύματα δέτουν σε κίνηση τις πιο λεπτές και μυστικές χορδές της ψυχής του. Τον συγκινούν η ομορφιά στην φύση, η καλωσύνη και η αιδώς, οι υψηλές σκέψεις και πράξεις, τα ιδανικά και τα οράματα που ναόσχονται ευτυχία και χαρά για τους ανθρώπους, το χωριό του, η Κύπρος, η Ελλάδα, ο Ελληνισμός σαν αγέραστη πνευματική παρουσία μέσα στον κόσμο.

Μετά την επίσκεψή του στην τοποθεσία Λεβαδιά του Τεργασιχωριού γράφει στις 23 Αυγούστου 1944 με πολλή συγκίνηση αλλά και ένα διάποιο τόνο πίκρας, γνώριμα κι αυτό της ευαισθησίας του:

23.8.1944.

Το απόγευμα στη μηροδερβολομένη
 κι ασύγκριτη βέβαιος Πειθαδία πε-
 ράσαμε υπέροχα μερικές από τις πιο
 ευχάριστες στιγμές. Τόσο πραγματικά
 συγκινηθείσα σαν αντικρύζεις ύστερα
 από τόσο καιρό μέρη αγαπημένα,
 μέρη στα οποία πέρασες τὰ παιδικά
 σου χρόνια, μέρη που σε κάθε βήμα
 οδόμηροι κόσμοι περασμένοι μεγαλείου
 περνούν σαν αστραπές απ' τη μια
 άκρη του μναδού για να τὸ κάμνουν
 να σκιρτήσῃ ἀπὸ ἀνέκφραστη αγαλλίαση
 για να χαθῶν στην ἄλλη ἄκρη παρα-
 χωρήντας ἔτσι τὴ δέση τους σε νέες
 ζωηρότερες ἀναμνήσεις.....

Καὶ ὅταν σαν μνήσις ὅλα τὰ μέρη,
 σαν χαθῶ μιάδε μιά ἀνάμνησις, σταθῆς
 για ν' ἀπομαύσῃς τὴ μαγική εἰς φήσις
 παιδονή, τὶ ἀνέκφραστοι μύθοι συναι-
 σθημάτων σε τρανιάζουν που σε κάμνουν
 να βιάσῃς ὅλες τις πίκρες τῆς ζωῆς
 καὶ τὰ φαρμάκια καὶ νὰ νομήσις πως
 βρῖσκεσαι σε κανένα τόσο μαγικό,

BIBLIOTECA

τόσο παραφροσύνη. Και πιστεύεις πραγμα-
τικά πως είσαι εύτυχής και κοιτάξεις
μήπως δής τίποτε που να σε διαφενέη,
τύχη αλλοίμονο. Τόσο άπατάσαι. Γιατί να,
ένας συνάνθρωπος, άσπαστο μικρό δια-
βολάκι έχοντας για να σου πη- τί τρα-
γική σε' αλήθεια αντίθεση - ένα σχέδιο
πανούργου εναντίονης...

«Αν άνθρωπος εννοηδες πραγματικά τη
φύση θα βασίλευε σε ψυγότερα είσιδα
ήθικης και ανωτερότητας».

BIBΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Η ευαισθησία των Μάρτην απέναντι
στη φύση και ιδιαίτερα απέναντι
στη Γη αποκτά ένα ψυχικιστικό
και φυσικοψυχικό χαρακτήρα σε μια
επιστολή που απευθύνει προς ένα
φίλο του. Η Γη έχει χαρακτήρα
ιερό, δεν είναι μόνο ύλη αλλά και
πνεύμα. Ανήκει σ' αυτούς που την
δοξάζουν και ζέρον να τη χαίρονται
σαν ελεύθεροι άνθρωποι, έστω κι αν
καλλιεργώντας την παραβιάζουν την
ιερότητά της:

“Όμως για τὴ Γῆ θὰ σοῦ μιλήσω τώρα ἀγαπητέ. Τὴ γῆ ποὺ κρύβει μέσα της τὸ πιὸ μεγάλο μυστικὸ καὶ μαζὺ τὸ πιὸ ὠραῖο, «τὴ γοητεία ποὺ δίνει ἡ δύναμη τῆς ὕλης».

Τίποτε δὲ μ’ ἔδωσε πιὸ πολὺ ἀπὸ τοῦτο τὸ δεσμό. Κι ὅταν λειτουργῶς σὲ κάποιο ξέχωρο δημιουργημὰ ρίζωνα τὰ δέντρα πάνω σὲ μιὰ γῆ ποὺ ποτὲ δὲν τὴν πίστεψα μὲ κανένα τρόπο δική μου, πάντα ρίζωνε μέσα μου κι ἡ πίστη πὼς πλάϊ στὴ δημιουργία ἔκαμνα κι ἓνα ἀνοσιούρημα. Ἐπαναστατημένο στεκόταν τὸ πνεῦμα. Ἀνήθικη μοῦ φαινόταν Δημιουργία. Βραχνὰς μοῦ στεκόταν τὸ φούντωμα τοῦ πρασίνου πάνω στὴν κατάξερη γῆ.

Ναί, πάντα ὄνειρευόμουν ἓνα φούντωμα, μὰ ὄχι τέτοιο. Τῶθελα σφιχτὰ ταιριασμένο μέσα σὲ κάποια ἄλλα καλούπια. Δὲν ξέρω ἂν θὰ μὲ χαρακτηρίσης ὑπερβολικὰ εὐαίσθητο.

... Ὅμως ν’ ἀγωνιστῆ πρέπει ὁ καθένας. Νὰ πλάση ὁ ἴδιος κάτι καὶ μὲ τὸ κορμί, μὲ τὴν καρδιά, μὲ τὸ πνεῦμα, μὲ τὸ γέλιο νὰ τὸ χαίρεται...

Τάπαμε πολλὲς φορὲς αὐτά. Δὲν ξέρω ὅμως ἂν μ’ ἐνοιώδες. Θὰ σοῦ συμπληρώσω τὶς σκέψεις μου. Δὲ μὲ νοιάζει ἂν αὐτὸς ποὺ θὰ χαρῆ τὴν ἀγαλλίαση τοῦ σύνδεσμου τῆς ὕλης Γῆς μὲ τὸ πνεῦμα Γῆ θὰ σταθῆ μόνο στὰ ὠφέλη ποὺ προσπορίζεται ἡ ὕλικὴ πλευρά, ἢ ἔχει τὴ δύναμη νὰ νοιώση πέρα γιὰ πέρα καὶ τὴ χαρὰ τῆς ἔξαρσης ποὺ χαρίζει ἡ πνευματικὴ. Ἀπλούστατα ὁ ἓνας ζῆ πιὸ πλατειά, πιὸ θεϊκὰ (ἂν τὸ δέχεται) μιὰ κατάσταση τῆς ὁποίας ὁ ἄλλος ἀδράχνει μόνο ἐλάχιστες πτυχές. Ὅμως ζοῦν κι οἱ δύο. Ζοῦν ἀληθινὰ, ζωντανὰ, σκληρὰ καὶ χαίρονται ὁ καθένας μὲ τὸ δικό του τρόπο.

Νὰ γιατί δὲ νοιάζομαι ἂν τὴ γῆ τὴ ζοῦν Τοῦρκοι γιὰ Ἕλληνες, Ἑβραῖοι γιὰ... Ἐκεῖνο πούχει ἀξία εἶναι νὰ τὴ ζοῦν αὐτοὶ ποὺ τὴν ποτίζουν μὲ τὸν ἰδρώτα τους καὶ νὰ περιπατοῦν ἐλεύθεροι πάνω της, διαφεντευτὲς της, κυρίαρχοί της. Ν’ ἀναπνέουν περήφανοι τὸν ἀέρα της ποὺ νᾶναι ἀέρας ὀροσιᾶς, ὀμορφιάς, γεβεντσίνης. Ὅχι ἀνίχτης... ».

BIBLIOTHEKON... ΠΡΙΑΚΟΥ ΜΑΤΣΗ

Ιδιαίτερα εναίσθητος παρουσιάζεται
ο Μάγιστος απέναντι στους ανθρώπους.
Μαθητής ακόμα του Γεωργίου Βενιζέλου
το Λύκειο Ελληνίδων Αμφοχώστου στην
οργάνωση των παιδικών κατασκηνώσεων
και στα διάφορα παιδικά προγράμματα.
Κατά την διάρκεια του αγώνα όταν
μένει σε σπίτια όπου υπάρχουν
παιδιά παίει τα θρόνια πάνω από
τα κρεβατάκια τους, τα χαϊδεύει,
τους φιλά, τα χαίρεται όπως κοι-
μούνται αδύνα, και γαλήνια.

Μια καταχώρησή στο ημερολόγιό
του στις 23 Δεκεμβρίου 1946
εκφράζει όλη την αγάπη για
τους ανθρώπους:

«Τό νά σκοραῖς γέρω σου τη χαρά,
νά τό θαλάσφωγα του πόνου,
τό νά κάνης για ψυχή εύτυχισμένη,
νά ή ἀληθινή χαρά».

Η Μαρία Βικτωρίδου αναφέρει σε μια διήγησή της γραμμένη τον Μάρτιο του 1968 πώς αποχαιρέτησε τον Μάρτη όταν αυτός έφυγε από το σπίτι της στην Κερύνεια:

«Την ώρα που ήθελε για να φύγει, του έδωσα μια εικονίτσα της Μεγαλόχαρης και του είπα: «Βοήθειά σου». Μου λέει: «Δεν παίρνω από κανένα δώρα αλλά από δένα θα πάρω δώρον». Μ' αποχαιρέτησε, τούδωσα τις ευχές μου και έφυγεν: και δεν τον ξαναείδαμεν πύον».

Αυτή η ευγενική χειρονομία φαίνεται ότι συγκίνησε βαθύτατα τον Μάρτη. Μόλις βρήκε καιρό έγραψε ένα όμορφο ποίημα, γεμάτο ανθρωπινή αγάπη και τρυφερότητα, έκφραση της δικής του ψυχής αλλά και της καρδιάς της αγαθής γυναίκας:

Η εικονόλλα.

Μου χάρισε, καλή μου δέσποινα,
της Παναγίας την εικονόλλα
και μου 'πες:

- Πάντα στις δύσκολες στιγμές
πονιά της κυνηγούσα
τή λύτρωσή να βρω.
γοργόκιμαν τα πόδια μου
προστά της γονατώντας
θαζέ με τό θναλό.

- Έτσι και εσύ παιδάκι μου
σῦρνε σ' αυτή τό θήμα
σέ κάθε σου σκοπό.
Ζήτα σ' αυτή παρηγοριά
σάν σέ κωπιά ή σύμφορά
σέ κάθε σου καιρό.

Και τώρα Παναγίτσα μου
νά τή ψυχή γυρνή.
Γέρνει προστά σου ταπεινή
σάν τό χαμένο ναυαγό
ποι στον πλάτῆ ἕκεανό
τή σωτηρία ἀναζητῆ.

Όταν στις 2 Σεπτεμβρίου 1958
έπεσαν μαχόμενοι οι τέσσερις
ήρωες στο Αχυρώνα του Λοσιεργίου,
ο Μάτσης δεν ήθελε να γίνει
ασυγκίνητος. Σε ένα φύλλο χαρτί
άρησε όλο τον αγόζο και τα
δάκρυα της καρδιάς του να πάρουν
την μορφή στίχων. Κι έγραψε έναν
ωραίο εпитаφίο:

BIBLIOTHEKE PANEPISTHMIΟΥ KYΠPΟΥ - APXEIO KYΠPΟΥ

Κι ἀπὸ τ' ἀμάρταντα τὰ δούλονδα
κι ἀπὸ τὰ μαρμμένα
στεφάνι πα' στό βνήμα Σας
θά πρέσω παλληκάρια,
ἔχον κ' αὐτὰ τὴν εὐωδιὰ
ἔχον κ' ἐκεῖ τὴ χάρι.
Μυιάζοντε μὲ τὰ θνήφαδα
ποὺ σὰ ἐρείτια θρίσκες
σὰ θνήψη καὶ σὰν παλιό
δροσοσταλίδες τοῦ ὄμορφου.
Κυνηγετὲς σταθίκατε, ὦ ἀθάνατοι,
καὶ τῶν ἀμάρταντων τῆς εὐωδιᾶς
κι αὐτῶν ποὺ μάρταναν
στοῦ δυνατοῦ τὰ χέρια
καὶ κάποια αἶμα ζήτησαν
γιὰ νὰ θεριέψουν πάλι
κι ἀπ' τὴ σκιά ξεφείγοντας
νὰ ξαναθῆσουν θέλησαν
σὲ κάποιων ἡλιων κάλλυ.

Η ευαισθησία του Μάρτη εκφραζόταν αφενός σαν στοχασμός και ηνριεφός στα κείμενά του αλλά περισσότερο σαν καλωσύνη και ανθρωπιά στη ζωή και τις πράξεις του. Η ανθρωπιά και η καλωσύνη του τον έκαναν σεβαστό και αγαπητό ανάμεσα στους συναγωνιστές του αλλά και σε ανθρώπους, που, σε παρούς πολιτικών παθών και φίλων, έτυχε να βρίσκονται σε αντίθετο στρατόπεδο. Η ανθρωπιά του και η καλωσύνη του έκαναν τους στρατιώτες του συντάγματος Gordon Highlanders να εκπαιδεύουν τους κρατούμενους στην Κοκκινοτριμιθιά στην χρήση των όπλων και στη συνέχεια να αποπειραθούν να στασιάσουν. Η ηθική του ανωτερότητα νίκησε την σκληρότητα των ανακριτών της Ομορφιάς και οδήγησε τον Χάρτνικ να διατάξει τερματισμό των βασανιστηρίων.

Χαρακτηριστικές για το ήθος και τον ανθρωπισμό του Κυριάκου Μάτση είναι οι προσπάθειές του να σώσει τη ζωή του Κίταριου συμφοιτητή του Ιωάννη Δρουσιώτη, που κατά τον εμφύλιο πόλεμο είχε συνταχθεί με τους ανταρτές και μετά την σύλληψή του θα δικάζοταν από στρατοδικείο. Ο Μάτσης ήταν έντιμος ιδεολόγος και πολεμιστής του κομμουνισμού από τα παιδικά του χρόνια. Ουδέποτε όμως άφησε τον φανατισμό να παραμερίσει την ανθρωπιά του. Γνώριζε πως σπατάλε να πολεμά τις ιδέες και όχι τους ανθρώπους. Μόλις πληροφορήθηκε την σύλληψη του Δρουσιώτη, άρχισε έναν πραγματικό αγώνα για να τον σώσει από τον θάνατο. Στο ημερολόγιό του σημειώνει, με ημερομηνία 24 Ιουνίου 1948, ανάμεσα σ' άλλα και τα ακόλουθα:

«Για 20 λεπτά (~~5+50~~ ~~6+10~~) έμεινα με τον Γιάννη Δρουσιώτη στη φυλακή του Έπταπυργίου.

Ο άνεμος φυσούσε άγρια άναταράζοντας τα πάντα, ενώ τη δική μου ψυχή τράνταζε ή άγωνία. Πώς θα τον δώ; Ήμουν το πρώτο γνωστό πρόσωπο που θα έβλεπε μετά την 6ην Μαρτίου.

Έμαθα πάντα στη ζωή ν' αγαπώ και να εκτιμώ τους ιδεολόγους άγωνιστές που ξέρουν ν' άγωνιστούν για ένα ιδανικό — άδιάφορο ποιό είναι αυτό — άρκεί να το πιστεύουν. Και ο Γιάννης Δρουσιώτης το πίστευε. [- - - -]

Ανάμεσα στους δύο έγινε μια επι-
κρινής συνομιλία. Ο Δρουσιώτης γνώ-
ριζε πως μετά το στρατοδικείο τον
πέρασανε το ντυφέκι. Παρέμενε όμως
πιστός στις ιδέες του. Ο Μάτσος
τον αποχαυνεύα και σημειώνει σαν
τελευταίο σχόλιο:

«Ο Γιάννης είναι ένας άληθινός ήρωας».

Ο Μάτσος δεν εμμεταλείπει τις
προσπάθειες. Τον Οκτώβριο του 1948
παρουσιάζεται στο στρατοδικείο και
καταθέτει σαν μάρτυρας ντερασάι-
σεως. Την ίδια μέρα σημειώνει στο
ημερολόγιό του: α... νομίζω ότι στά-
θηκα στο ύψος μου. Αυτό τον άχισαν
μου είπε ο δικηγόρος, όστις έμεινε
κατενθουσιασμένος και είπε ότι

οι Κύπριοι είναι γερά κεφάλια».

Σαν ελάχιστη ανταπόδοση στην ανθρωπιά του Κυριάκου Μάτση ο Ιωάννης Δρονσιώτης έγραψε το 1982 ένα θαυμάσιο ποίημα το οποίο θα ακούσουμε στο τέλος αυτής της ομιλίας.

Σαν τομεάρχης Κερίνειας από το 1956 μέχρι το 1958 πήρα κάποια ματαγγελία πως ένα ορισμένο πρόσωπο από το Πέλλα-Παίς ήταν ματαδόμος και έπρεπε να εκτιγεσθεί. Τα στοιχεία φαινονταν συντριπτικά. Δεν βιάσθηκε όμως να πάρει απόφαση. Πήγε στο χωριό, συνάντησε τον κατηγορούμενο άνθρωπο και μίλησε μαζί του. Ο άνθρωπος ήταν αδύος. Ο Μάρτσος τον μίλησε στην οργάνωση κι αυτός προσφέρθηκε να κατασκευάσει κρησφύγετο στο σπίτι του και να υπηρετήσει τον αγώνα. Η αγάπη και ο σεβασμός του Μάρτσου προς τον συνάνθρωπο ήταν, αρχές που τον στάθηκαν σωστός οδηγός σ' όλη του τη ζωή.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΣ

Συνυφασμένος με τον ανδρωπαισμό του ήταν και ο διαρκής αγώνας του Μάτσοη για προσωπική και ηθική τελειότητα. Πρωταρχική του φέρματα είναι να ξεπερνά διαρκώς τον εαυτό του. Αγριάζεται να καχυποψήσει την εαυτοσύνη του στο σχολείο, προσπαθεί να πνίξει τις γνώσεις του, να αποβάλει τα ελαττώματα και τις αδυναμίες του, να καλλιεργήσει τις αρετές και τα ψυχικά του χαρίσματα. Μερικές ματαχωρήσεις στο βιβλικό του ημερολόγιο και άλλα σημειώματά του θα δείξουν την βαθιά αντίληψή του για τον ηθικό κόσμο του ανθρώπου και τον αγώνα του για προσωπική τελείωση:

Παραμονή τρωποχρονιάς 1944.

«Εάν είναι αληθές ότι «η μεγαλύτερα
δυσκομία του ανθρώπου είναι η κατα-
νίκησής του εαυτού του», ές αρχίσω
τήν πάλιν, αὐτήν. Θά συναντηθῶν
τεράστια ἐπιπόδια. Θά τὰ δεχθῶ
ὄμως ὡς βαθμίδας πρὸς τελειοποιή-
σιν, Τεγεία νίκη ἀπαιτεῖ τεγείων
γνωσιν καί, δὲν ὑπάρχον ἄνθρωποι
συνάρινοι με ἐν πύσημα νά
εφθάσων τὸ τέρμα. Με σταθερόν
δῆμα, γοιπὸν, ἄς ἀνέβῃ τὸ πρῶτο
σκαλοτάκι».

21.8.1944.

[...].

«Από τῆς σήμερον θά δέσω ρυθμὸ στή
ζωή μου, ἀκοιουθῶντας ὀρισμένον
πρόγραμμα, γιὰ μόνον ἔτσι θά μπο-
ρέσω νά προχωρήσω σέ μεγαλύτερα
σκαλιά.

Θιμεθα ἐμεῖς οἱ «ἑλλήνες δραστήριοι,
ἀλλά ὅπως ἀμέθοδοι, πράγμα που
εξουδετερώνει τὴν δραστηριότητά μας».

Σε σήμερωμα χωρίς χειρονομία:

«Νά 'σαι τίμιος σὺς πολιτικές σου ἀντιλήψεις πού πρέπει νά αὐτάνομιζον ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπο, πού συνεπάγεται κατανόηση τῆς πολιτείας, κατανόηση πού σὺν ἀξίωση συνεπῶς ἔχει τὴν τῆς πατρίδας μερικὰ μαι τοῦ κόσμου γενικὰ.

Νά 'σαι τὰ δόγματα ἐπιτηδεύοντα γιατί εἶναι καλύτερα νά σιωπᾶς παρά νά λέγεις δόγματα ἀπὸ τὴν σιωπῆν ^{καὶ} καλύτερα καμῖνερμεσε τὸν πνευματικὸν σου κόσμον μὲ τὸ νά ἐκτελεῖς μαι τὲς πύθ ἐκέρεις σου υποχρεώσεις.

Εἶναι ἐπιβόλο νά γνωρίζεις τὰ ἐλαττώματα σου μαι πύθ ὑπερόχο νά τ' ἀναγνωρίζεις.

Νά μελοῦν βαθεῖα τὲς πράξεις προτοῦ τὲς ἐφαρμόσω.

Νά προσημάνω τὸ κακὸ καὶ ὄχι νά προσπαθῶ νά τὸ «εὐημερίσω».

Να μὴ ἀναβάλλω γιὰ αὔριο ὅ,τι μπορῶ νά κάμω σήμερωμα».

Κυρίαρχη στη σκέψη του Μάζου είναι η ιδέα ότι ο άνθρωπος μπορεί να ετάσει στην ευεστία γιατ' μέσα του περιχέει «μιαν τεραστίαν δύναμιν, το ανέργον». Το πνεύμα αυτό υποκινούσε και ενεργεί τον Σωκράτη, τον Βούδα, τον Αδάμ, τον Χριστό και όλες τις μεγάλες διάνοιες. Το πνεύμα αυτό είναι δύναμη ακατάβητη, κινητήρια και ενεργητική, κρατάει τη θέση, κατευθύνει τη σκέψη, διεγείρει τις δημιουργικές δυνάμεις, ξυπνά τις πηγές της ζωής, οδηγεί στην ευεστία και τη νίκη. Σ' αυτή τη δύναμη απεικονίζεται ο Μάζου σ' ένα κείμενό του γραμμένο τον Ιανουάριο του 1946:

«Ἦν ὑπέροχη δύναμη, ἦ ἀκατάλυτη και παντοδύναμη, ὀλοζώντανη και θαυματοπλάστρα, σὺ ποὺ κρύβεσαι μέσα μου κι εἶσαι δική μου.

Σέ βέβαια πιστεύω και σε βέβαια προστρέχω γιά νά ἀνυψήσω δύναμη κινητήρια γιά νά ἐνεργῶ, γιά ν' ἀποκηίσω ὑποβολή γραγιτένια γιά νά ἀντέχω, θέλησή πανκυρίαρχη γιά νά νικῶ.

Σὺ ποὺ μέ ὀδηγᾶς μέ τό ἀλάθευτό σου χέρι γιά νά ζῆνῶ πάντα πρῶτ' και μαζί μέ τό ζῆνημα τοῦ σώματος νά ζωντανεύω μέσα μου τό γέλιο και τήν εὐθυμία, τήν ὄρεξη, τή θερμιώτρα τῆς δουλειᾶς, τήν ἡγεία, τή χαρά, τή νίκη.

Δείχτε μου τό δρόμο γιά τήν τιμώ-τητα στη δουλειά και στον ἑαυτό μου, ἔτσι ποὺ νάχω τό θάρρος ν' ἀνικρῶ χωρίς φόβο και ντροπή κανένα.

Κάνε με άξιο για σκέψη σκεπτικιά
 γαί για πράξη μετρομημένη. Τα δόξα
 ὡς είναι στα χείλη μου χρυσάφι
 κι ὡς είναι για μένα το κύσμα
 πίο εύκοδο ἄπ' τὸ χάλασμα, τὸ
 προχώρημα ἄπ' τὴν οὐλοδοχώρησῃ,
 ἢ ενεργεια ἄπ' τὴν ἀμελεια.

Καί σέ ποιῶν ἄξια για ὅλα, αὐτά,
 γιατί ἀκούω μέσα μου γ' ἀνευχον
 θρονόφωνα τὰ δόξα:

Ξύνανα καὶ μένε, εἰαυτονόγη, ξύνανα, Σὺ
 εἶσαι <ἢ> ὑπομονή, σὺ ἢ δύναμη,
 σὺ ἢ θέληση, σὺ ἢ χαρά, σὺ ἢ
 εὐτυχία, σὺ ἢ ζωή. Δικό σου είναι
 τὸ μέλλον μέ τὴν κάθε τον χαρά.
 Ζῆσε τὸ ζωντανά. Ἐαιμένοντασ σου
 διαρκή τελεωποίησῃ που σημαίνει
 τὴ ΝΙΚΗ».

(7 τρ καί Ἰανουαρίου 46)

Ο υλάτης δεν είναι μόνο, άνθρωπος
τον στοχασμόν. Πρωταρχικός προσα-
νατολισμός των είναι η δράση
και η πράξη. Ο στοχασμός δεν
είναι παρά, το μέσο, η προπαυεία
και ο οδηγός της δράσεως. Γι'
αυτό παράλληλα προς τον στοχασμό
και την μελέτη παρουσιάζει μια
πρωτοφανή δραστηριότητα, από τα
μαθητικά του κλάσας χρόνια. Από
μαθητής της Ε' τάξεως του Γυμνασίου
Αμμοχώστου είναι στρατευμένος σε,
κοινωνικούς, πολιτικούς και εθνικούς
αγώνες. Ανήκει σε σωματεία και
οργανώσεις, δημοσιογραφεί, εκφωνεί
λόγους, οργανώνει τους μαθητές, εκδίδει
μυστικά μαζί με άλλους μαθητικό
περιοδικό αγωνίζεται ώστε οι μα-
θητές μερμηνονας να αναλαμβάνουν
ευθύνες και να έχουν ελευθερίες
ώστε να καταστούν ωριμοί και
ναείδωτοι άνθρωποι. Διατελεί γραμμα-
τέας του Συλλόγου Αποφοίτων Ελληνι-

κού Γυμνασίου Αμφοχώστου και τις
Ελληνικής Χριστιανικής Αδελφότητας
Νέων Αμφοχώστου, εργάζεται για την
οργάνωση και προώθηση των σκοπών
της Συνομοσπονδίας Εργατών Κιτάρου
και της Παναθηναϊκής Ενότητας
Κιτάρου, συμμετέχει στις δραστηρι-
ότητες του Κρητικού Εθνικού Κόμμα-
τος, συμβάλλει στο έργο του Λυκείου
Ελληνίδων Αμφοχώστου, αναλαμβάνει
ένεργα στις εκλογές και στα πολι-
τικά πράγματα, εκφωνεί λόγους
και γενικά διακατέχεται από μια
ακατασχέτη ενεργητικότητα.

Εάν φοιτητής στη Θεσσαλονίκη
ματίζεται από τον ίδιο περσό δα-
δεις. Προσβαίνει στο φοιτητικό κίνημα,
λαμβάνει μέρος σε περισσότερες από
30 φοιτητικές εισηγήσεις στην Ύψι-
δου, υπηρετεί στην Πολιτωφιακή
Θεσσαλονίκης, οργανώνει συλλογήματα
για την Κίταρο, εκφωνεί λόγους,
αρθρογραφεί...

Αν ο αγώνας του Κυριάκου Μάρου
 στο προσωπικό επίπεδο, έχει κυ-
 ρίως χαρακτήρα ηθικής τελειο-
 ποιήσεως, ο προσανατολισμός της
 δράσεως του παρενθύνεται προς
 δύο μέτρα: προς τον άνθρωπο
 και τον Ελληνισμό. Στο ένα κέντρο
 συγκεντρύνεται ο ανθρωπισμός,
 στα άλλα η ελληνοματρία του.
 Στα δύο ιδεώδη δεν χωρεί καμιά
 αντινομία και καμιά αντίθεση.
 Η ελληνοματρία του είναι στενά
 συνυφασμένη με τον ανθρωπισμό
 του. Ο Ελληνισμός είναι αδάνατη
 δύναμη γιατί αποκάλυψε τους όρο-
 λους της αρεμής και τα ανθρω-
 πιστικά ιδεώδη. Όταν τον Οκτώβριο
 του 1946 επισκέπτεται για πρώτη
 φορά την Ανρόσση ματέχεται
 από μια απείρηστη δυοική
 έφαση:

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

20. 10. 1946.

«Τότερα από την επίσκεψή μας στον Ίερό Βράχο μας. Ὡ ὠραῖαι Ἀθῆναι, ὅταν ὁ μενεξεδένιος ἥλιος γέροντας πίσω ἀπ' τὰ μεγαλόπρεπα

βουνά σου χρωματίζει πορφυρένια τ' ἀρχαῖα σου κάλλι, προβάλλουν αὐτὰ σ' ὅλη τὴν μαγευτικὴ τῶν αἴγλη, π' ἀπαστρᾶπτει περήφανα τὴν γοητεῖαν τῆς ἀσυλλήπτου ὑπεροχότητός των.

Καὶ σὰν τὸ σκοτάδι τῆς νύκτας ἀπλώνει τὰ φτερά του γιὰ νὰ σκεπάσῃ τὸν λιώχαρο Λυκαβηττὸ καὶ τὸν καλλιμάρμαρο Παρθενῶνα, φαντάζον αὐτὰ μέσα ἀπὸ τὸ σκότος πρὸ φωτεινὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὸ μυστήριον πρὸ λαμπερά.

Ἴδια κ' ἀπαράλλακτα ὑψώνονται μέσα στὸ σκοτεινὸ ἐργαστήριον τῆς ἀνθρώπινης γνώσης γιὰ νὰ τῆς δείξῃ τὴν ἀμάθειά της φεγγεβολώντας σὰν φάρος καθοδηγητῆς τὸ φῶς τ' ἀθάνατο τῆς ἀνεσπερότητας.

Κι' ἀκούεται ἡ στοχαστικὴ φωνὴ τῶν ἀθανάτων νεκρῶν πού με ἀγωνία κράζει στὴν παραπαίουσα ἀνθρωπότητα.

Ὡ φυλές,

Στρέψτε τὰ μάτια σας στοὺς τάφους μας γιὰτι μέσα σ' αὐτοὺς μοσχοβολάει· ἐδῶ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος· ἐδῶ γεννήθηκε τὸ φῶς· ναί, μέσα ἀπὸ τοὺς τάφους μας.

Ναί, ὦ φυλές,

Ὅταν ἐσεῖς ζητούσατε διαμάντια καὶ ρουμπίνια, χρυσάφι καὶ πλατίνη γιὰ νὰ ζήσετε ὑλικά, ἐμεῖς πλάσαμε τὰ διαμάντια καὶ τὰ ρουμπίνια τοῦ πνεύματος, τὸ χρυσὸ καὶ τὴν πλατίνη τῆς αἰωνιότητος.

Νὰ γιὰτι οἱ τάφοι μας εἶναι τόσο λαμπεροί. Εἶναι οἱ ναοὶ τῆς σοφίας, πρὸ πρωτινοὶ ἀπ' τοὺς ναοὺς σας· εἶναι οἱ ναοὶ τῶν ναῶν.

Ἐνα μυστηριακὸ μουσικόλαλο ἐμβατήριον πάλλει ἀρμονικὰ τὶς ἀνθρώπινες καρδιὰς πού νοιώθουν κατάβαθα τὴν εὐγενικότητα τῆς θείας ἀνωτερότητας τῶν μαγικῶν λόγων των, ἕνα ἐμβατήριον πού κινεῖ ρυθμικὰ τὰ βήματα τῶν ἀληθινῶν ἀγωνιστῶν σὲς πλατιεὺς λεωφόρους γιὰ τὴ νίκη τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀνωτέρων ἀνθρωπιστικῶν ἰδεωδῶν.

Κι' ἐνῶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς σταματᾷ ἐκστατικὰ μπροστὰ στὴν ἀμυδρὰ κατανόηση τῆς δυνάμεις των, ἀνίκανος νὰ τὴν συλλάβῃ σ' ὅλη τῆς τὴν δόξα, ἡ γλῶσσα παραδέρνει σὲ μιὰ ὑπέριστα προσπάθεια ἐναρμονιστικῆς ἐκφρασεως τῆς ἀσυλλήπτου μεγαλειότητός των, μὰ κατανοώντας τὴν ἀδυναμία τῆς, σιωπᾷ ψιθυρίζοντας:

Σκύβω ταπεινὰ καὶ σὰς προσκυνῶ, ὦ ἅγιοι τόποι, ὦ μεγάλοι νεκροί».

Ο Ελληνοισλαμικός για τον Μάτση
 δεν είναι μόνο μια δυναμική
 και γόνιμη πνευματική παρουσία
 μέσα στον κόσμο, που εδιάνοι-
 ξε νέους ορίζοντες για την αν-
 θρωπότητα. Είναι και μια ζωντανή
 παρουσία που γνώρισε όλη την τρα-
 γικότητα του Β' παγκοσμίου πολέμου,
 τη φρίκη της Κατοχής και του
 Εμφυλίου πολέμου. Πρωταρχική θέση
 στη σκέψη του ματέχει η Ελλάδα
 που βγαίνει ρηττωμένη από τον
 πόλεμο και προσδοκά δικαίωση των
 θυσιών της. Με τις τύχες της Ελλά-
 δας είναι άρρηκτα δεμένες και
 οι τύχες της Κύπρου για την οποία
 ο Μάτσης προσδοκά εθνική απο-
 κατάσταση. Μερικά σημειώματα
 από το μαθητικό του ημερολόγιο
 είναι χαρακτηριστικά των διαδέ-
 σεων και των γαίδων του:

7 Οκτωβρίου 1944. Κυριακή.

[...]

« Χαρμόσυνα νέα μας έρχονται από την Ελλάδα μας. Τα βαριά σκόνη της σιγαβιάς διαλύονται κι η δευτεριά ξανάχρεια ύστερα από 3 1/2 χρόνια στη χώρα που εμείς γέννησε. Πριν δυό μέρες δευτερώθηκαν οι τεάρες, σήμερα η Κόρινθος και σε 1-2 μέρες και η πόλη της τεαδδάδας. Έθρανοι γίνονται στην Κύπρο για την Ελλάδα μας. Όλα τα πολιτικά κόμματα συνεργάζονται από την προεδρία του τοσοσητωδ.

[...]

13.10.44.

Ώρα 12

9.20 πμ. Μετά από σιγαβιάν 3 1/2 χρόνων
 αι ΑΘΗΝΑΙ

ΑΠΗΛΕΥΘΕΡΩΘΗΣΑΝ

Ζήτω η Ένωσις.

Όλα τα κόμματα έόρτασαν από κοινού

Όσοι έδομεν πορασικά(ι)

Ζήτω η Ένωσις των τεανεμήνων.

14. 10. 44.

Η πόλη μας πανηγυρίζει δέκα περίπου
χιλιάδες κόσμος έλαβε μέρος εις όγκωδε-
στάτην παρέλασιν, τον κατέηγε ούτιν
Ανόρθωσι όπου ο κ. Α. Αδάμαντος, δι-
εάρχος, έδωκε τω σύνθημα:

Ζήτωση αι Αθήνας
Ζήτω η Ένωσις της Κύπρου-Ελλάδος
Ζήτω η Πανελληνια Ένωσις.

BIBΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Ο Μάρτσος παρακολουθεί με αγωνία την εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση. Θίβεται βαθύτατα για τις εφημερίδες συγκρούσεις που ξέσπασαν στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1944. Αγανακτεί γιατί οι μεγάλες δυνάμεις αποφασίζουν για τις τύχες του κόσμου κατά τα συμφέροντά τους και παραγνωρίζουν τα δικαιώματα τις διαδικασίες του Ελληνισμού. Μετά την διάψευση των ελπίδων του για εθνική δικαίωση της Κύπρου μετά το τέλος του πολέμου δεν εγκαταλείπει τον αγώνα. Σαν φοιτητής στη Θεσσαλονίκη εργάζεται ακατάσπαστα για την Κύπρο. Κινητοποιεί τους φοιτητές, οργανώνει διαδηλώσεις, εκφωνεί λόγους, προβάλλει παντού και πάντοτε τα δικαιώματα το αίτημα του λαού της Κύπρου για εθνική ανακατάσταση. Η ^{μεγαλή} εγνόια του φαίνεται σε ένα από τα πολλα ^{ση} σημειώματά στο ημερολόγιό του:

4 Ιουνίου 1950.

« Η Θεσσαλονίκη επέμφαξε σήμερα μία
 αφάνταστον ήσυχον είς τήν Κρατικήν
 Εθνικήν Πρεσβείαν, ήτις αγωνίζεσθαι
 ερρωμένως καί εν μέσω απογοητεύ-
 σεων είς αυτήν ταύτην τήν, Ελληνι-
 κήν πρωτερόνσαν διά τήν ενόσωσιν
 τών Ιερών σκοπιών ης.

Δυσωχώς υπό τών Ελληνικών όριζοντα
 ελλείπει ο νεφεληγερέτης νοός ενός
 Βενιζέλου καί οι Έλληνες πολιτικοί
 πιστεύοντες είς τών τόσα επισημείσαν-
 τα κακά επί τής Ελλάδος μας μύθον
 τής Απρω-Ελληνικής φιλίας δέν τωμον
 να θέσουν σθεναρώς τό ζήτημα.

Ως αληθής επαγγελία δύναται να
 χαρακτηρισθῆ ἡ σύντομος συνομιλία
 με τών ηραίων πολιτευτῶν μας Ν.
 Πανίτην.

Είς ἐρωτησίν μου εάν τό ζήτημα
 προσκόπει είς δυσχερείας ἀκρίνυσε
 καταφατικώς καί όταν εν συνεχεία

τῷ ἔπαυον, ὅτι εἰάν δέν δυθῆ τῶρα το
ζήτημα εἰρηκικά πρέπει νά ἐπιδιώξωμεν
τὴν δύσιν του μὲ ἄλλα μέσα, μὴ
ἀπάνυσε: « Ἀφήτω τὸ στόμα μου
κλειστόν διὰ νά μαντεύσῃτε μὲ ἄληθ
σας τὴν δύναμιν τὴν ἐννοίαν τῆς
σιωπῆς μου, πῶν ὁμιλεῖ δυνατότερα
καὶ εὐστοχώτερα ἀπὸ οἰονδήποτε
λόγον »

(Διδάκ χειρὸς. - 69Α. 138).

4 Ἰαννίου 1950.

Την ίδια μέρα σημειώνει σε βιβλιοθήκη
ματαχρηστών στο μαροκό του:

«Θεσσαλονίκη, 4/6/50.

Θα έρθει κάποια η ώρα της δόξης.
Τίποτε δεν κερδίζεται χωρίς θυσίας
και η γνώση χωρίς αέρα».

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ - ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

Αυτή η πρόβλεψη του Κυριάκου Μάρτσον δεν αργήσε να γίνει πραγματικότητα. Η δική του απογοήτευση ήταν και απογοήτευση όλων των Κυπρίων. Δέκα χρόνια πολιτικών αγώνων μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο δεν απέφεραν κανένα αποτέλεσμα. Συλλογήματα, εθνικές πρεσβείες, δημοψηφίσμα, γαϊκές κινητοποιήσεις, διαπραγματικές και πολιτικές ενέργειες, προσφυγές στα Ηνωμένα Έθνη, τα πάντα, συνάντησαν την άρνηση της Βρετανίας να συζητήσει το πρόβλημα της Κύπρου. Δεν έβλεπε πλέον παρά η κορυφαία ένωση αναγέννηση.

Ο Μάρτσον βρισκόταν από το 1952 στην Κύπρο, πτυχιούχος γεωπόνος, και είχε αναλάβει την διεύθυνση του αρροκτήματος στα Κούκλια. Η προετοιμασία του αγώνα της ΕΟΚΑ τον βρήκε προετοιμασμένο από κάθε άποψη, ψυχολογική,

πολιτική, ηθική και εθνική. Ποιά θα ήταν η στάση, η θέση, η ορμή, η προσφορά και το ήθος του, όταν έπαινε τον όρκο να αγωνισθεί για την ελευθερία της Κίνας, είναι φανερό από την προσωπικότητά του όπως αποκαλύφθηκε στα μαθητικά και φοιτητικά του χρόνια.

Για ένα χρόνο υπηρετεί σε απόλυτα εμπιστευτική θέση. Σαν αρχηγός συνδέσμων της ΕΟΚΑ γνωρίζει ίσως περισσότερα πρόσωπα και πράγματα και από τον ίδιο τον διγενή. Διακινεί αλληλογραφία, μεταφέρει πρόσωπα, όπλα και τυροβασικά, ευρίσκει και σ' επαφή με τους τορταδόρες, παρακολουθεί τους Άγγλους... κινείται σ' όλη την Κίνα.

Στις 9 Ιανουαρίου 1956 σηλαμβάνεται και οδηγείται στα ανακρίθια Ομορφίτας. Οι ανακρίτες ο ένας μετά τον άλλο και

όλοι μαζί τον υποβάλλουν σε εξαν-
τητικά βασανιστήρια. Το μόνο
που σφοδρήσε, με αυτό εκόνσια
και πριν βασανιστεί, ήταν ότι
ανήκε στην ΕΟΚΑ. Τίποτε άλλο.
Μετά την αποτυχία των ανακριτών
του ο κυβερνήτης χάρηκε να γίνει
για τελευταία κατάσταση. Συναντά
τον Μάτση στην Ομορφίτα και
ενζητά μαζί του για αρκετή ώρα
τιποτού αναχωρήσει. κάνει ακόμα
μια προσπάθεια. Ξέρει πως θα
ντροπιασθεί αλλά κάνει μια ξε-
διάντροπη πρόταση: προσφέρει
στον Μάτση μισό εκατομμύριο
λίρες σε τράπεζα του εξωτερικού
αν αποκαλύψει τον κρυφώνα του
διγενή. Ο Κυριάκος τον κοιτάζει
ματάμηκτος, σγκώνεται ματακόκκινος
από την καρδιά, κωπιά οργισμέ-
νος το χέρι του στο τραπέζι
και θροντοφωνάζει:

«Θύ περί χρημάτων τόν άγωνά ποιού-
μεθα αλλά περί αρετής. Λυπούμαι

γιατί η πρότασή σας με προσβάλλει.

Φεύγοντας ο κυβερνήτης προσπά-
 ζει να σταματήσει πλέον τα
 βασανιστήρια. Ο Μάτθης με το
 ηθικό του θένος και την ανω-
 τερότητα του κατέβαλε τους αν-
 ωπητους βασανιστές του. Από τότε
 δεν μπορούσαν παρά να τον σέβονται
 και να τον θαυμάζουν. Η νεανική
 ιδέα του Μάτθης πως μέσα στον
 άνθρωπο υπάρχει κάποια ακατάλυτη
 δύναμη, το πνεύμα, δοκιμαζόταν
 και θριαμβεύει μέσα στο άντρο
 των βασάνων. Στην πρώτη επιστολή
 που κατορθώνει να στείλει στον δι-
 γενή τον πληροφορεί πρώτα για ότι
 αφορά την οργάνωση και στην τελευταία
 παράγραφο σημαίνει:

«Χπέστημην δοκιμασίαν ἀλλὰ ὁ Θεός
 μᾶς ἐβοήθησε. Ἐξήσκησαν τρομερὴν
 πίεσιν θε μᾶς παντός είδους. Τάνως
 πῆραν μαθήματα Ἑλληνικῆς ψυχῆς
 καὶ τὸ ὠμολόγησαν».

Το ηθικό σθένος, η διοργανωτική
προσωπικότητα, η ευστραφία του
πρέσβητος, η τηγνία ανδρωτιά
και η εγκρίνειά του Κυριακού Μάρση
έκαμαν μεγάλη εντύπωση στους
ανώτερους αξιωματικούς της αποικιακής
κυβέρνησης. Ο αποικιακός
γραμματέας Ρενταγονέη τον ομιλούντα
επανηγήθη στα κρατητήρια Κοκ-
κινότροις και συζητά μαζί
του για ύστες διάφορες πτυχές
και σχέδιο για γνώση του Κυριακού-
Κου. Πρέπει να δηλώνει βέβαια ότι
ο αποικιακός γραμματέας ενεργεί
ύστερα από έγκριση, αν όχι και
οδηγίες, των ανώτερων του. Ο
Μάρση ενημερώνει τον διγενή
τακτικά για όλες αυτές τις
επαιρίες. Ο τελευταίος με στασιότητα
του στον Μάρση γνωστοποιεί ότι
μόνο με την απελευθέρωση του
Μακαρίου και με συνομιλίες
μαζί του, μπορεί να λυθεί το
Κυπριακό.

Όταν διάσπεσε αποκαμψυθέν τα σχευ-
κά έγγραφα από τα αρχεία του
Διγενή και της αποικιακής κν-
θέρνησης θα φανεί, νομίζω, και
για άλλη ενδιαφέρουσα πτυχή της
δράσεως και της προσωπικότητας
του Κυβερνήτη Μάτση.

Στο μεταξύ ο αγώνας συνεχιζόταν
με μεγαλύτερη ένταση και τα
συμφραστοτήματα της Κοκκινοτρι-
φυθιάς είναι αναπόφευκτα για τον
δυναμισμό του Μάτση. Επαιχτός
εφθάσε η κατάληξη αυτή. Το
Νοέμβριο του 1956 δραστηνεί,
ματαφείγει στην Αιτωλική με
τους συντρόφους του και στην
συνέχεια αναλαμβάνει τον τομέα
Πανταδακτύλου - Κερύνειας. Για
δύο χρόνια δρα και κινείται
ακατάπαυστα. Αναδιοργανώνει την
περιοχή, σχηματίζει νέες ομάδες
ανταρτών και υποστηρίξεως,

υαλασκευάζει νέα κρησφύγετα, στρα-
τοδοχεί νέους ανδρώπεους, οργάνω-
ση των περιοχών, αναπτρώνει το
ηθικό των ανθρώπων, τους συγκα-
ραστεύεται και τους συμρίζει...

Πώς νοιώθει και πώς αντιλαμβάνεται
την αποστολή του φαίνεται καθαρά
σε πολλά γράμματα που απευθύνει
σε συναγωνιστές, σε συγγενείς, στους
γονείς και στους φίλους του.
Ένα απόσπασμα από επιστολή
του προς τον μικρό εξάδελφό του
Συμεών και ένα άλλο από επι-
στολή που έστειλε στους γονείς του
τα χειροτόγωνα του 1957 είναι
πολύ χαρακτηριστικά για τα όνειρα
και τα κίνητρα που κυριαρχούσαν
στο πνεύμα του:

[...]

«Πρέπει να ξέρεις αγ. μου Συμεών, πως δεν υπάρχει μεγαλύτερη χαρά από εκείνη που αισθάνεται ένας σάν βλέπεις να μετατρέπονται σε πραγματικότητα τα όνειρα και οι ελπίδες και τα ιδανικά του. Πλάσαμε δυνατά μέσα μας κάποια τέτοια όνειρα και ζήσαμε με την ελπίδα για μια πραγματοποίησή των και χαιρόμαστε τώρα γιατί μια όμορφη μοίρα μας έταξε στρατιώτες για τη νίκη των.

Το ξέρω πως ο δρόμος είναι δύσκολος μα είμαστε κι' εμείς ακούραστοι. Δεν σου λέω, είναι στιγμές που νοιώθουμε κάποιο κλονισμό. Άνθρωποι είμαστε όλοι, έχουμε τες αδυναμίες μας, σωματικές και ψυχικές. Όμως πιο πάνω από κάθε αδυναμία στέκεται η δύναμη της ΠΙΣΤΗΣ.

Αυτή δίνει παλμό στην πνοή μας και μετατρέπει σε γίγαντα τ' αδύναμο κορμί [---]

Και από την ευστωλή προς τους γονείς του:

απιστεύομεν ότι κάθε θυσία μας δεν αμυγνίζει άδικα και έβεις πρέπει να είστε περήφανοι για μας. Αν ο καλός Θεός μας εαιψυμάσει την χαριτοάν τύχη να δώσουν την ευχή μας για την πατρίδα, τότε η χαρά σας πρέπει να είναι άπέρανη. Δεν ξέρω αν μαρνή να όνειρευδή ένας άνθρωπος καλύτερη τύχη από αυτή. Και δεν μαρνώ να σκεφθώ γονείς που να είναι πιο περήφανοι για τα παιδιά τους που έπεσαν για την πατρίδα».

φθάει όπως ο Νοέμβριος του 1958.
Κάποιες πληροφορίες των Άγγλων τους
οδηγούν στο δικασμό και τελικά
στο σπίτι όπου ο Μάρζονς με τους
συντρόφους του είχαν κρησφύγετο.
Για τον Μάρζον είχε φθάσει η
μεγάλη ώρα για την οποία ήταν
από χρόνια προσανατολισμένος. Κάποτε
είχε δηλώσει στους συντρόφους του
πως όλα συζητάει μανείς μια
φορά αυτή είναι αρκετή. Τα
λόγια του ήταν πάντα δεσμευτικά.
Και τώρα δεν μπορούσε να παραβεί
τον λόγο του.

Ο σύντροφός του Ανδρέας Σοφιάπουλος
διηγείται πώς ήταν τα τελευταία
του λόγια:

BIBΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΚΥΚΛΟΥ

« Αφέχαστα παιδιά μου. Σας είπα πως
την τελευταία φορά που συναντήθηκε
με τον φίλο μου τον Αντωνίου, σφι-
ξαμε τα χέρια κι ευχηθήκαμε
καλή αντάμωση. Τώρα θα πάω να
τον δω. Με περιμένει... Τώρα σας
διατάσσω να βγείτε. »

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ - ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΑΡΤΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ - ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΑΡΤΗ

Ο δοχίας του Ζηήμαρος Ανιχνού-
σεως Εργημάτων Σαμία Γκαβούζ
άκουσε να διηγήθηκε μαζί την
θανατική ανάκριση τον διάλογο που
ήγνε ανάμεσα στον Μάρτη και
τον μεταφραστή μαζί την ανακρί-
ση των κρησφύγετων:

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ - ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ - ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

«Ἄκουσα τὸ μεταφραστὴ νὰ φωνάζει
στὰ Ἑλληνικά «Μάτση, Μάτση, πιάστηκες
στὸ κρησφύγετο. Δὲν ὑπάρχει πιθανότητα
νὰ δραπετεύσεις. Παραδόσου». Στὴ συνέ-
χεια ἄκουσα μιὰ βαρεῖα φωνὴ ποὺ φαινό-
ταν ὅτι ἐρχόταν κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο, νὰ
ἀπαντᾷ στὰ Ἑλληνικά: «Δὲν παραδίδο-
μαι». Ὁ μεταφραστὴς στὴ συνέχεια ρώ-
τησε «πόσοι ἄνδρες εἰσθε ἐκεῖ κάτω;» καὶ
ἡ φωνὴ ἀπάντησε «τρεῖς». Ὁ μεταφραστὴς
ἀκολούθως ρώτησε «πόσα ὄπλα ἔχετε μα-
ζί σας;» καὶ ἡ φωνὴ ἀπάντησε «δύο». Ὁ
μεταφραστὴς ρώτησε: «ἔχετε βόμβες» καὶ
ἡ φωνὴ ἀπάντησε «ἔχουμε βόμβες». Ὁ με-
ταφραστὴς εἶπε στὴ συνέχεια: «Ἐλάτε
ἕνας, ἕνας, ἄσπλοι, καὶ παραδοθεῖτε». Ἡ
φωνὴ ἀπάντησε «δύο πρόσωπα ἐρχονται
ἀσπλα — μὴ τοὺς πυροβολήσετε». Ὁ με-
ταφραστὴς ρώτησε «ἐσὺ τί θὰ κάμεις;» Ἡ
φωνὴ ἀπάντησε «σκέφτομαι τί θὰ κάμω
μὲ τὸν ἑαυτό μου. Ἐὰν δὲν θέλετε νὰ
πολεμήσετε εἶναι καλύτερα νὰ φύγετε ἀπὸ
τὸ δωμάτιο».

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΑΤΣΗ

Όταν οι σύντροφοι του Μάρτη βγήκαν από το κρησφύγετο ο ταγματάρχης Μακρίτσι ξαναγύρισε με τον μεταφραστή στο δωμάτιο και ξανακάλεσε τον Μάρτη να παραδοθεί. Η απάντησή βγήκε βαριά και γεβέντικη από το κρησφύγετο:

«Μολών λαβέ, Έρατε άρ τοχμάτε νά με πάρετε. Ζητιανός δεν πέρω στα χέρια σας. Άρ θά βγω από δω μέσα, θά βγω πυροβολώντας».

Οι Άρρηλοι δεν διάσπασαν να πράξουν ότι και στην περίπτωση του Ανζεντίου. Με δύο χειροβομβίδες κέρδισαν την ματαιοσχήνη για τον εαυτό τους και ανέβασαν τον Κυριακό Μάρτη στα φτερά. Αυτό ο Μάρτης σα να το προαισθανόταν. Λίγες μέρες πριν από τον θάνατό είχε συνδέσει ένα μικρό ποιήμα:

Κάποια περάσματα.

Βρόντημα δόνησε τα σωθικά
 από το βάλεμα τῶν ἰδεῶν σου
 καὶ ἀνατάραξε τὴν ψυχὴ
 τὸ γοργοκέντημα τῶν φτερῶν σου.
 Ἄστραμα φώτισε τὸ βυθό
 ἀπὸ τὸ πέρασμα τῆς ματιᾶς σου
 καὶ ἀντιφέγγισε σὴν καρδίαν
 τὸ στραφοκόσμημα τῆς θυμῶν σου.

Η αυτοβιογραφία του Κυριάκου Μάρτση τελειώνει το 1954. Μένουν για να συμπληρωθεί άλλα τέσσερα χρόνια, η πιο ωραία και πιο λαμπρή παράγραφος. Με το ίδιο λίκτο και σεμνό ύψος θα μπορούσαμε να την συμπληρώσουμε:

- α' Από τον 1954 μέχρι και της 19ης Νοεμβρίου 1958 διαπόρευσα πιστώς την πατρίδα μου, Ἑλληνισθὴν πατῶν καὶ μέσας μου τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἑλευθερίαν εἰς Κύπρον. Με ἰδικὴν μου αὐτοπροαιρέτην, ἐκπορὴν ἠρηθὴν να παραδοθῶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔπεσα εἰς τὸ δίκαιον μέσα εἰς τὰ σπλάχνα τῆς ἑσπέρης τῆς πονήσορον ἀγάπης.

BIBΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Σαν γενικό ενηθόνιο στον
 τόπο των ασ ακούσθηκε δύο ποιή-
 ματα. Το ένα είναι δικό του
 ποιήμα γραμμένο το φθινόπωρο
 των 1958 σαν ένας αρθρως
 θαυμάως για την θυσία του.

Το άλλο είναι του Γιάννη Δρακουίτη
 γραμμένο το 1982, ένα δάκρυ ~~από~~ για
 τον φίλο που ήταν χροιά καρδιά,
 για τη χαρόγελο, καμωμένη ατέλειωτη,
 άρταμ ανθοθήκη και προσιάνων
 σαδνηματά και ελληνική γέννηση

Παράξενο τό μίλημα τῶν λουλουδιῶν
πού σπέρνουνε στους τάφους.

Λουλούδια πιά' στον τάφο μου
νά σαείρης θέλεις τώρα
πού τῶν ἰδεῶν τό ἀντίστροφο
θάφτηκε μέσ' το χώμα;

Σπαῦρε τα.

Πιό δυνατά θά περικτυῶν
καί πι' ὄμορφα θά λάμπουν
βάν ἄπ' τό χέρι σου, κυρά,
καλή φροντίδα θά βρουν

Κι ὅσο φροντῶνει ἡ φυλακιά
καί πιο πολὺ φροντῶνει
τόσο αἰαί πιο πολὺ βαθεῖα
ἡ εἶσα τῶν θ' ἀπλώνει

Ἔτσι νά φτάσῃ στο κορμί
κάτω πού θά σαπίσῃ
πιο περσέει γιά νά τραφεῖ
καί πιο πόν ν' ἀνδίσῃ.

BIBLIOTHEKINETHIMOTIKO KYRIAKOY MATZIH